

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science

Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1225>

Volume 6 Issue 5,p. 127-145, May 2013

HADÎSTE BAĞLAM İNŞÂSI*

THE CONSTRUCTION OF CONTEXT IN HADITHS

Yrd. Doç. Dr. Nurullah AGİTOĞLU

Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadîs ABD

Abstract

Together with the disappearance of the natural environment and the traditions of the Prophet, avoiding some of the shortcomings of rumors as well as time, geography, and respondents had changed, of course, a different understanding of the traditions or traditions have been major causes of to be understood. Because of this situation, it can be said that we are not able to benefit from the Hadith exactly today. In particular traditions, in general for all kinds texts, given that we only understand a text, it is not just about understanding the language of the text. It could be useful to consider the conditions and the environment in which the text occurs in order to understand well. Here, the elements that help emerging and shaping a word, an expression or a text shows the context of them .In this respect, the context plays a key role in interpretation a text accurately and understanding it correctly. It must be kept in mind that contexts of the Hadith may be nested and spiral. For example, a person who has a social context, may also be influenced by the particular psychological context too. Besides, this person is in a particular geography and culture as well. All of these are simultaneous contexts. It can be called 'the

* Bu çalışma, *Hadislerin Anlaşılmasında Bağlamın Rolü* adlı doktora tezimiz esas alınarak hazırlanmıştır. (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Hadîs Bilim Dalı, Danışman: Prof. Dr. Selçuk Coşkun, Erzurum 2012)

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

integration of contexts' or 'between contexts in concurrency'. To ensure proper understanding and accurate interpretation of the phenomenon of the context of a tradition, bringing together and together with other types of assessment is required, Hadith contexts to identify and bring about the integration of contexts. At this point, along with other types of contexts and the integration process of determining 'the construction of context' as it is possible to evaluate.

Key Words: Hadith, Rumor, Comprehension, Construction and Context.

Öz

Hz. Peygamber döneminden uzaklaşılması ile birlikte hadîslerin doğal ortamının kaybolması ve rivâyetlerdeki bazı eksikliklerin yanı sıra zamanın, coğrafyanın, şartların ve muhatapların değişmesi, tabii olarak hadîslerin farklı anlaşılması ya da hadîslerin anlaşılmasının önemli nedenlerinden olmuştur. Günümüzde hadîslerden tam olarak istifade edememenin bazen bunun gibi durumlardan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Özeldir hadîsler, dinî metinler genelde tüm metinler için düşünülecek olursa, bir metni anlamak sadece o metnin dilini anlamaktan ibaret değildir. Bunun yanında başka bazı unsurlara da bakmak gerekebilir. Metni anlamak için oluşturduğu şartlara ve ortama bakmak faydalı olacaktır. İşte, bir ifadenin, sözün veya metnin ortaya çıktığı ve şekillenmesine yardım eden unsurlar onun bağlamını gösteren özellikler taşımaktadır. Bağlam bu bakımdan metnin doğru anlaşılmasının ve isabetli yorumlanmasının anahtarı rolünü üstlenmektedir. Hadîsin bağlamının, iç içe ve sarmal bir halde olabileceği de unutulmamalıdır. Örneğin sosyal bir bağlamda bulunan bir kişi, aynı zamanda belli bir psikolojik bağlamın da etkisinde olabilmektedir. Yine bu insan, belli bir coğrafya ve kültürün de içinde bulunmaktadır. Bunların tamamı eşzamanlı olan bağlamlardır. Buna 'bağlamların bütünleştirilmesi' denilebileceği gibi, 'bağlamlararası eşzamanlılık' da denilebilir. Bir hadîsin doğru anlaşılması ve isabetli yorumlanmasını sağlayacak bağlam olgusunun, çeşitleri ile bir araya getirilmesi ve beraber değerlendirilmesinin gerekliliği, hadîsin bağlamının tespit edilmesi ve bu bağlamların bütünleştirilmesini beraberinde getirecektir. Böyle bir bütünleştirme işleminin anlamayı kolaylaştıracağı unutulmamalıdır. İşte bu noktada, çeşitleri ile birlikte bağlamların tespiti ve bütünleştirilmesi işleminin 'bağlam inşâsı' olarak değerlendirilmesi mümkün görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hadîs, Rivâyet, Anlama, İnşâ ve Bağlam.

GİRİŞ

Allah'tan aldığı mesajı insanlara ileten Hz. Muhammed (sas) vahiy kontrolünde bir hayat yaşamıştır¹. Zaten insanların kendilerine örnek almaları gereken bir şahsiyetin bu özellikte olması kaçınılmazdı.

¹Adem Yerinde, "Hz. Peygamber (sas)'in İctihadı Meselesi", *Diyanet İlmî Dergi* (Peygamberimiz Hz. Muhammed (sas) – Özel sayı) Ankara 2003, s. 363.

Hız. Peygamber (sas) insan hayatının her alanında üsve-i hasene olduğundan, İslâm'a inanmış bir insanın Müslümanca bir hayat sürmesi için Hz. Muhammed (sas)'i doğru anlaması gerektiği açıktır². Onun hayatı ve prensipleri tam kavranmadan, İslâm'ın insanların hayatında şekillenmesi çok zordur. Zira anlaşılmayan bir peygamberin getirdiği bir dinin tam olarak hayata yansıtılması da imkânsız olacağı için, İslâm dininin anlaşılabilmesi Kur'ân ve hadîsin doğru ve tutarlı anlaşılabilmesine bağlıdır³.

Geçmişten bugüne İslâm düşüncesinin karşılaştığı problemlerin çoğu, Kur'ân ve hadîsin doğru anlaşılması hususunda olagelmıştır⁴. Kur'ân'ın doğru anlaşılmasına yönelik birçok tefsîr yazıldığı gibi, hadîslerin doğru anlaşılması ve yorumlanmasına yönelik de çok sayıda şerh kaleme alınmıştır⁵. Bu durum tarih boyunca Müslümanların temel kaynaklarını öğrenme ve hayatlarına tatbik etme konusundaki ihtiyaçlarının farkında olduklarını göstermektedir. Zaten hadîslerden kaynaklanan problemler de hadîslerin sübûtu ile ilgili olanlar ile hadîsleri anlama ve yorumlama ile ilgili olanlar şeklinde iki grupta mütalaa edilmektedir⁶. Hadîs İlmi için her iki gruptaki problemlerin de önemli olduğu ve bir bütün gibi üzerinde hassasiyetle durulmasının gerektiği ortaya çıkmaktadır.

İslâm'ın sadece Kur'ân'dan ibaret olmadığı bilinmektedir. O, Hz. Peygamber 'in şahsında açıklanmış, hayata tatbik edilmiş ve kurumlaşmış bir dindir. Hz. Peygamber de Kur'ân'ı tebliğ edip uygulamaya koyduğu gibi Kur'ân'ın değinmediği konularda tamamlayıcı bir rol üstlenmiştir⁷. Peygamber (sas)'in ve sünnetinin dindeki önemli yerini daha iyi anlamamıza yardımcı olan birçok âyet vardır⁸. Hadîslerin Kur'an'dan bağımsız düşünülmesi, Kur'an'ın da hadîsler olmadan maksad-ı ilâhîye uygun tarzda anlaşılması çok zordur⁹. Bu durum da Kur'ân ile sünnet arasındaki bağlantının ve birbirlerini tamamlayıcı özelliklerinin önemini ortaya koymaktadır.

Peygamber (sas)'in yaşam tarzı olan sünnetin doğru aktarılması sayesinde, İslâm dini insanlığı ihya etme hedefini gerçekleştirme imkânı bulmuştur¹⁰. İslâm âlimleri tarihi süreç içerisinde bu iki kaynağın doğru anlaşılması noktasında gereken gayreti ve çabayı göstermişlerse de bu çaba ve gayretlerin günün ihtiyaçlarına göre

² Osman Güner, *Sünnetten Topluma*, Fecr Yay., Ankara 2006, s. 17.

³ Saffet Sancaklı, "Hadîslerin Doğru Anlaşılması ve Yorumlanmasında Takip Edilecek Yöntem", *İslâmın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri*, (Sempozyum Bildirileri) TDV Yay., Ankara 2003, s. 306.

⁴ M. Hayri Kırbaoğlu, "Hadîs İlminde Metodoloji Sorunu", *Sünnetin Dindeki Yeri*, (Sempozyum Bildirileri), Ensar neşr., İstanbul 1998 s. 427; Sancaklı, aynı yer.

⁵ Sancaklı, aynı yer.

⁶ Kırbaoğlu, aynı yer.

⁷ Güner, *Sünnetten Topluma*, s. 17-18.

⁸ Mesela bkz. 3. Âl-i İmrân: 31-32; 4. en-Nisâ: 13-14; 16. en-Nahl:44; 7. el-A'râf: 157; 33. el-Ahzâb: 21.

⁹ Nihat Hatipoğlu, *Hız. Peygamber ile İslâm'ı Doğru Anlamak*, Birharf Yay., İstanbul Trz., s. 244.

¹⁰ Güner, *Sünnetten Topluma*, s. 10.

devam ettirilmesi de kaçınılmazdır¹¹. Zira evrensel olarak gönderilmiş ve kıyamete kadar da hükmü kalıcı olan bir dinin temel kaynaklarının da anlaşılmaları kalıcı bir ihtiyaç olarak hep devam edecektir.

Hz. Peygamber döneminden uzaklaşılması ile birlikte hadîslerin doğal ortamının kaybolması ve rivâyetlerdeki bazı eksikliklerin yanı sıra zamanın, coğrafyanın ve muhatapların değişmesi, tâbî olarak hadîslerin farklı anlaşılması ya da hadîslerin anlaşılmasının önemli nedenlerinden olmuştur¹². Günümüzde bazen hadîslerden tam anlamıyla yararlanamamanın çoğu kez bu durumdan kaynaklandığı söylenebilir.

Özelde hadîsler, genelde tüm metinler için düşünülecek olursa, bir metni anlamak sadece o metnin dilini anlamaktan ibaret değildir. Metni anlamak için oluşturduğu şartlara ve ortama bakmak faydalı olacaktır. İşte, bir ifadenin, sözün veya metnin ortaya çıktığı ve şekillenmesine yardım eden unsurlar onun bağlamını gösterir. Bağlam olmadan, hiçbir metin var olamaz, çünkü bağlam metnin varlık kazanmasına sebep olur¹³. Bağlam bu bakımdan metnin doğru anlaşılmasının ve isabetli yorumlanmasının anahtarı rolünü üstlenmektedir.

Hem geçmişte hem de günümüzde İslâm bilginlerini meşgul eden hadîsleri doğru anlama ve yorumlama hususunda, birçok hadîs şerhlerinin yanı sıra, Esbâbu Vürûdi'l-Hadîs, Garîbü'l-Hadîs, Muhtelifü'l-Hadîs/Müşkilü'l-Hadîs gibi ilim dallarında pek çok eser yazılmıştır¹⁴. Günümüzde de akademik anlamda bu konu üzerinde durulmakta ve hadîsin anlaşılması ve yorumlanması ile ilgili eserler verilmeye devam etmektedir¹⁵.

Bu çalışmada hadîslerin anlaşılmasında önemli bir nokta olan bağlam ve bağlamın inşâsı üzerinde durulacaktır.

1. BAĞLAM

Bir dil birimini çevreleyen, ondan önce veya sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen, birim veya birimler bütünü şeklinde tanımlanmıştır. Bağlamsal anlam da, bir sözün kullanılan veya amaçlanan bağlama göre anlam kazanması demektir¹⁶. Başka bir ifade ile bir gösterge öteki öğelerle birlikte, onlarla birlikte ve onlarla bütünleşerek onların da yardımıyla bir kavramı yansıtmaktadır ki, göstergelerin bağlı bulunduğu, bu öğelerin oluşturduğu bütüne bağlam denilir¹⁷. Bağlam, aynı zamanda bir dil biriminin (sözcük ya da cümle)

¹¹ Sancaklı, s. 306.

¹² Ayhan Tekineş, *Hadîsleri Anlama Problemi*, Işık Yay., İstanbul 2000, s. 119-120.

¹³ Düccane Cündioğlu, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Anlamın Tarihi*, Tibyan Yay., İstanbul 1997, s. 17.

¹⁴ Mustafa Karataş, "Hadîsleri Yeniden Anlamak", http://www.genclslam.com/Mustafa_Karatas/58/Hadisleri-Yeniden-Anlamak.html. Erişim Tarihi: 20.04.2010.

¹⁵ Mesela, Mehmet Görmez'in *Sünnetin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, Selçuk Coşkun'un *Hadîs Değerlendirmelerinde Bütünlük*, Hayri Kırbaoğlu'nun *İslâm Düşüncesinde Sünnet*, M. Emin Özafşar'ın *Hadîsi Yeniden Düşünmek* vb. birçok çalışma mevcuttur.

¹⁶ Türkçe Sözlük, TDK Yay., Ankara, 2005, (10.Baskı), s. 180.

¹⁷ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil*, TDK Yay., Ankara 2007, III, 200.

çevresi, bir metin açıklandığında içinde bulunduğu durum olarak da ifade edilir¹⁸. Bir yönüyle de o hem içerik hem de süreç ile ilgilidir¹⁹.

Bağlamın batı dillerindeki karşılığına bakılacak olursa, İngilizcede 'Context' sözcüğü ile ifade edildiği görülmektedir.²⁰ Latince 'contextus/contexte' şeklinde, birbirine sıkıca bağlı örme, irtibat, rabita, rabitalı olarak anlamında kullanılmaktadır²¹. Fransızca 'contexte'²² Almanca'da 'Kontext'²³ şeklinde karşılık bulmaktadır.

Bağlamın anlama ile ilişkisi dikkat çekmektedir. Anlamanın, kendisinden önce gelen ve ona refakat eden prosedürler yoluyla sağlandığı bilinmektedir²⁴. İşte ifadelerin ne şekilde anlaşılacağı sorusu ele alındığında 'bağlamlar' kavramına ulaşılır. Çünkü bütün ifadeler bağlamlar içerisinde ortaya çıkar ve onlar aracılığı ile anlaşılabilirler²⁵.

Düşünceler de bir bağlam içinde doğduğundan bağlam, çoğu zaman sistematik bir düşünce sistemini ifade eder. Dolayısıyla her düşünce kendi bağlamı içinde anlamlıdır. Bir düşünceyi veya bir düşünce sistemini anlamamanın en iyi yolu onu kendi bağlamı içinde görmektir. Zira değişik bağlamlar içindeki düşüncelerin beraber değerlendirilmeye alınması bazen isabetli sonuçlar vermeyebilir²⁶.

Bir metni anlamak, sadece o metnin dilini anlamak olmadığına göre metnin içerisinde var olduğu ortama başvurmak gerekir. İşte bu ortam bağlama götüren bir unsurdur. Çünkü hiçbir metin, bir bağlamı olmadan var olamaz. Zira bağlam, dilin ve metnin varlık kazandığı zemindir. Dil ve metin bir bağlam içinde var olur. Metin ile bağlam arasındaki bu ilişki, dolaylı muhatabın anlama ulaşabilmek için bilmesi gereken bir husustur. Bu husus metnin çevresinde yer alır. Bu sebeple dolaylı muhatapların, anlama ulaşabilmek için bağlamı da öğrenmeleri lazımdır²⁷.

Bağlamı anlatmak için şöyle güzel bir örnek verilebilir: "Sözgelimi bir otobüsün geçtiği yoldaki duraklar bir levha üzerinde şu biçimde belirtilse yararlı olabilir: Kadıköy, Kızıltoprak, Göztepe, Erenköy, Suadiye, Bostancı. Böyle bir otobüse binen yolcu eğer Erenköy'e gitmek istiyorsa, bu otobüsün oradan geçeceğini öğrenmiş olur.

¹⁸ Aksan, *Her Yönüyle Dil*, III, 202; a. mlf., Anlambilim, Engin Yay., Ankara 2005, s. 75; Muhsin Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, İFAV Yay., İstanbul 2011, s. 30.

¹⁹ Devos Geert and Buelens Marc, "Openness to Organizational Change The Contribution of Content Context and Process" *Vlerick Leuven Gent Working Paper Series* 2003/06.

²⁰ *The English Turkish Dictionary*. Redhouse, s. 206.

²¹ Faruk Zeki Perek, *İzahlı Latince Türkçe Sözlük*, İÜEF Yay., İstanbul 1952, s. 333-334.

²² Ernest A. Baker, M. A. D. LIT Cassels, *French-English, English-French Dictionary*, London 1957 s. 184.

²³ Steverwald Karl, *Almanca Türkçe Sözlük*, Abc Kitabevi İstanbul 1993 s. 337.

²⁴ Rabinow P.-Sullivan W., *Toplumbilimlerinde Yorumcu Yaklaşım*, (Çev.:Taha Parla), Deniz Yay., İstanbul 2008, s. 26.

²⁵ Rickman H.P., *Anlama ve İnsan Bilimleri*, (Çev.:Mehmet Dağ), Etüt Yay., Samsun 2000, s. 18.

²⁶ Mustafa Ünver, *Kur'an'ı Anlamada Siyakın Rolü*, Sidre Yay., Ankara 1996, s. 69.

²⁷ Cündioğlu, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Anlamın Tarihi*, s. 17.

Fakat bu biçimde altı gösterge kullanılacak yerde, yalnızca Kadıköy-Bostancı denirse otobüsün aynı duraklarda duracağı gene anlaşılabilir. Böylelikle iki tane gösterge ile idare edilebilmesi için otobüs yönetimi ile yolcular arasında karşılıklı olarak bir anlaşmanın bir uzlaşmanın bulunması gerekir. Bununla birlikte bir yandan, bu durum yararlı olurken öte yandan da bildirinin anlaşılması belli bir ölçüde tehlikeye girmektedir. Çünkü söz konusu Kadıköy- Bostancı otobüsü arada hiç durmaksızın sefer yapan hızlı ve direkt bir otobüs de olabileceğinden, buna binaen bir yolcu Erenköy'de inmeyebilir. İşte bu noktada bağlam denilen kavram gündeme gelmektedir."²⁸

Geniş bir kavram olan ve bir varlığın durumunu karakterize eden bir bilgi²⁹ olarak da anlaşılabilir olan bağlamın unsurlarının yer, kimlik, eylem ve zaman³⁰ olduğu ifade edilmiştir. Bağlamı etkin şekilde anlamak için, bağlamın ve nasıl kullanıldığının bilinmesi gerekir³¹. Bu anlamda, bir olayın veya olgunun nerede, kiminle, ne zaman gerçekleştiği ve etrafındaki objeler³² önem kazanmaktadır.

Bağlam kelimelerin anlamlarına yön verir. Çünkü kelimeler, belli kavramı, belli anlamı yansıtabilirse de cümle içinde bu anlam, bağlama göre değişir³³. Zira bir mimarın bir yapıyı güçlendirmesi gibi bağlam da anlamı güçlendirir³⁴.

2. BAĞLAMIN ÇEŞİTLERİ

Bağlamın çeşitleriyle beraber bilinmesinde yarar vardır. Çünkü bağlamı bilen ve kendisi de bağlamın bir parçası sayılan “dinleyici”nin kolaylıkla anladığı bir konuşma, yazıya aktarıldığında bağlamı bilmeyen “okur” tarafından yanlış anlaşılabilir. Bu noktada sözün, kim tarafından, kime, ne zaman, nerede ve nasıl söylenildiği, hangi ses tonuyla, hangi jest ve mimiklerle söylenildiği önem arz eder. Bunlar bilinmedikçe bazen anlam tam olarak doğru bir şekilde oluşamayabilir³⁵.

Bağlamın İç Bağlam ve Dış Bağlam şeklinde iki kısma ayrılması mümkündür. İç bağlam, Dilsel Bağlam, Konusal Bağlam, İşlevsel Bağlam ve Varoluşsal Bağlam alt başlıkları ile incelenebilir. Dış Bağlam ise Zamansal Bağlam, Kültürel Bağlam, Sosyal Bağlam, Coğrafi Bağlam, Beşeri ve Psikolojik Bağlam ile Siyasi Bağlam şeklinde altı başlıkta ele alınabilir.

Böyle bir sınıflandırmanın Bağlam gibi anlamayı doğrudan etkileyen bir kavramın daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

²⁸ Özcan Başkan, *Bildirişim, İnsan Dili ve Ötesi*, Multilingual, İstanbul 2003, s. 83.

²⁹ Day Anind K. and Abowd Gregory D. “Towards a Better Understanding of Context And Context-Awareness” , *Graphics, Visualization and Usability Center and College of Computing*, Georgia Institute of Technology, Atlanta, GA, USA 30332-0280. s. 3.

³⁰ Day Anind K. and Abowd Gregory D., s. 4.

³¹ Day Anind K. and Abowd Gregory D., s. 1.

³² Day Anind K. and Abowd Gregory D., s. 4.

³³ Güven, *Kuranın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu*, s. 239.

³⁴ Bkz. Day, Anind K., “Understanding and Using Context” (2001). *Human-Computer Interaction Institute*. Paper 34. Carnegie Mellon University Research Showcase.

³⁵ Mustafa Yıldız, *Kur'ânı Anlamada Bağlamın Rolü*, Erişim tarihi: 12.02.2010, <http://www.kuranimiz.net/detay.asp?haberID=211>.

2. 1. İç Bağlam ve Çeşitleri

2. 1.1. Dilsel Bağlam

Dilin anlamaya katkısını iyi bilen anlambilimciler, bu husus üzerinde durmuşlardır. Anlambilimciler, bir söze tek bir anlam yükleyebilmek için iki yola başvurmuşlardır: Anlam bağlantısını somut bir ifade ile dil dışı bir nesne arasında olan bağlantı şeklinde yorumlamak ve anlam bağlantısını ikili bir bağlantı saymaktan vazgeçip üçlü bağlantı olarak yorumlamak. Buna göre üçüncü unsur çok anlamlı bir ifadenin anlamlarını bire indirgemek için lazım bütün faktörlerdir. Bu faktörler o ifadenin dilsel bağlamı ile ilgilidir³⁶.

2. 1.2. Konusal Bağlam

Eğer ifadeler arasındaki bağlantılar, ortak bir içerik tarafından sağlanıyorsa buradaki bağlam konusaldır. Mesela bir kitap hakkındaki bütün tanımlar bu bağlamı meydana getirir. Söz gelişi bir kitap, tümcelerinin ve bölümlerinin düzeni söz konusu olduğunda işlevsel bir bağlam, belli bir konuda yazılmış olması bakımından ise konusal bir bağlamdır³⁷.

2.1.3. İşlevsel Bağlam

Bir bağlamdaki ifadeler özel amaçlara hizmet eden ve oynadıkları rol yönüyle açık bir şekilde birbirleri ile ilişkili ise bu bağlam işlevseldir³⁸.

Bir eseri, o eseri ortaya koyan yazar kadar anlayabilmek için eserin bütününe hâkim olan ideanın açık bir şekilde anlaşılması gereklidir. Hadîs rivâyetleri için düşünüldüğünde hadîslerin Kur'ânla beraber müstakil bir eser kabul edilip ana fikri o şekilde yakalamak ve tek tek rivâyetleri bu ana fikre göre yorumlamak gereklidir³⁹.

2.1.4. Varoluşsal Bağlam

Varoluşsal bağlamın işlevsel bağlamdan farkı, ondan daha genel olmasıdır. Hadîsler bakımından düşünülürse, birincisi, herhangi bir konuda vârid olan bir hadîsin Hz. Peygamber'in o konuda yerleştirmek istediği temel prensipler ile bağlantısıdır. İkincisi ise bir hadîsin İslâm'ın evrensel ilke ve esasları doğrultusunda anlaşılmasıdır⁴⁰.

³⁶ Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadîsin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, TDV Yay., Ankara 2000, s. 298. (Grunberg, 44'ten naklen)

³⁷ Rickman, aynı yer.

³⁸ Rickman, s. 118-119.

³⁹ Görmez, *Sünnet ve Hadîsin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, s. 299-300.

⁴⁰ Görmez, *Sünnet ve Hadîsin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, s. 300.

2. 2. Dış Bağlam ve Çeşitleri

2. 2.1. Zamansal Bağlam

Bağlamından kopuk olmayan doğru bir anlama için zamansal bağlam önemli bir katkı yapar. Çünkü bir kelime bir cümlede, bir cümle içinde yer aldığı bir paragrafta, paragraf ait olduğu bölümde, bölüm içinde yer aldığı eserde anlamlı olduğu gibi bir fikir veya olay da üzerinde gerçekleştiği mekân, oluşmasına sebep olan sosyokültürel zemin ve zamansal bağlamında tam olarak anlaşılabilir⁴¹.

2.2.2. Kültürel Bağlam

Bağlamı gözönünde bulunduran bir anlama için kültürel bağlamın tespiti de önem arz etmektedir. İnsan içinde yaşadığı toplumun yerel özelliklerinden etkilenerek hayatını devam ettirir. Yerel özellikler, o toplumun mekân ve kültür boyutlarıdır. Yerellik sosyal ve kültürel farklılaşmayı da ifade eder⁴².

Bir metni anlamaya çalışırken o metnin içinde doğduğu kültürel çevrenin⁴³ göz önünde bulundurulması önemlidir.

2.2.3. Sosyal Bağlam

İnsanların birbirleri ile ilişkilerini gösteren sosyal bağlam da bir ifadenin, bir metnin anlaşılmasında önemli bir unsurdur. Sosyal bağlam kişisel ve toplumsal değişkenleri içine alır. Kelimeler, cümleler hep içinde buldukları kültür sisteminden ve toplumdaki etkilenirler. İşte sosyal bağlam söz ve davranışları etkileyen bu faktörleri ihtiva eder⁴⁴.

2.2.4. Coğrafi Bağlam

Bir metnin ortaya çıktığı zaman kadar mekân ve coğrafya da onun anlaşılmasında önemlidir. Bağlam kavramının temelinde mekân unsuru vardır. Mekân, bağlamı meydana getirir. Yani bağlamın dayandığı temeli oluşturur. Mekân sadece coğrafi değil aynı zamanda algısal konumu da içerir. Mekân ayrıca ideolojik ve dinsel anlam şemsiyeleri, kültürel değer yönelimleri, sosyal protokolleri yöneten ilkeler, bölgesel ortam ve noktalar, zamandaki ve tarihteki anlar, biyografik faktörler, yakın iletişim halkaları ve içinde bulunulan durumlar ile şekillenmektedir. Bir dünya, bunun gibi faktörler tarafından oluşturulan bir mekân etrafında ortaya çıkar.⁴⁵

⁴¹ M.Emin Özafşar, *Hadîsi Yeniden Düşünmek*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2000, s. 303-304.

⁴² Ejder Okumuş, "İslâm'ın Yerel Bağlımları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(11), (69-100) Değerler Eğitimi Merkezi, s.70.

⁴³ Shin, Shung J.; Morgeson, Frederick P.; Campion, Michael A., "What you do depends on where you are: understanding how domestic and expatriate work requirements depend upon the cultural context". *Journal of International Business Studies* | January 1, 2007.

⁴⁴ Görmez, *Sünnet ve Hadîsin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, s. 302.

⁴⁵ Paden William E., *Kutsalın Yorumu*, (Çev.:Abdurrahman Kurt), SentezYay., İstanbul 2008, s. 150.

Coğrafyanın insanın bilgi ve davranışlarına tarihsellik kattığı da bir gerçektir. Öyle ifadeler vardır ki bunlar ancak o zamanki tabî ve coğrafi şartlar ve fiziki mekân göz önüne alındığında anlamlı olabilmektedir⁴⁶.

2.2.5. Beşeri ve Psikolojik Bağlam

Bağlam için önemli olan anlama faaliyetinde, insan kaynaklı söz üzerinde durulduğuna göre, fitrî özelliklerin de göz önünde bulundurulması gerekir. Zira insanın aklı melekeleri, fitrî duyguları, fitrî huyları, mizac, karakter ve yetenek gibi beşeri özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler hem başkalarını anlamayı hem de başkaları tarafından anlaşılmayı etkileyebilmektedir⁴⁷.

Buna göre bir metnin doğru anlaşılması için gerekli dış bağlamlardan bir tanesi de beşeri ve psikolojik bağlamdır. İnsan davranışları ile ilgili olan Psikolojinin kişinin ifadeleri üzerinde de etkili olacağı kuşkusuzdur. Zira insanın tamamen psikolojisini devre dışı bırakarak konuşması veya hareketler sergilemesi çok zordur.

2.2.6. Siyasi Bağlam

Dış bağlamlardan bir tanesi de siyasi bağlamdır. Siyasi bağlam da, sosyal ve kültürel bağlama benzer şekilde hadîsin vârid olduğu ortamın göz önünde bulundurulmasını gerektirir. Çünkü doğru bir anlama bu şekilde kolaylaşacaktır.

Zira şu gerçek unutulmamalıdır ki, her metnin kendi bağlamı içinde taşıdığı anlam, yazar tarafından yazıldığı döneme ya da okunduğu döneme bağlı olarak değişik biçimde yorumlanabilir. O halde anlam, kısmen metnin dışındadır denilebilir. Metnin anlamını, bir bakıma okurun kendi bilgi ve değer yargılarını tanıma çabası biçiminde algılamak gerekir. Her metnin açıklanması, birbirini tamamladığı ölçüde aynı anda hem içerik hem de biçim üzerine gelişmek zorundadır⁴⁸.

Metnin yazılma döneminin koşulları ile okunduğu dönemin güncel koşulları arasındaki farklılıkların bilincinde olmak gerekir⁴⁹. Bu anlamda bir ifadenin ortaya çıktığı zamandaki siyasi şartlar ve ortamın da önemli olduğu söylenebilir.

2.3. BAĞLAMLARI BÜTÜNLEŞTİRMEK

Hadîsin aynı zamanda doğal bağlamları sayılan sosyal, kültürel, psikolojik, zamansal ve coğrafi gibi çeşitlerine bakıldığında hepsinin iç içe ve sarmal bir halde olduğu görülmektedir. Örneğin sosyal bir bağlamda bulunan bir kişi aynı zamanda belli bir psikolojik bağlamın da etkisinde olabilmektedir. Yine bu insan, belli bir

⁴⁶ Nevzat Tartı, *Hadislerde Tarihsellik*, (Yayımlanmamış doktora tezi) Ata.Ü.S.B.E., Erzurum, s. 76-77.

⁴⁷ Selçuk Coşkun, *Hadis Değerlendirmelerinde Bütünlük*, Aktif Yay., Ankara 2003, s. 268.

⁴⁸ Akbayır, *Cümle ve Metin Bilgisi Okuma Anlama Yorumlama Çözümleme*, Kendi Yay., İstanbul 2006, s. 14.

⁴⁹ Akbayır, s. 14.

coğrafya ve kültürün de içinde bulunmaktadır. Bunların tamamı birlikte meydana gelen bağlamlardır⁵⁰.

Bağlamlararası eşzamanlılık denilebilecek bu hususun önemli olduğu unutulmamalıdır. Zira doğru ve tutarlı bir anlama, mevcut bütün bağlamların göz önünde bulundurulmasını gerektirir.

Başka bir ifade ile bir hadîs rivâyetinin, kimin tarafından, hangi sıfatla, kime, ne sebeple, ne ifade ederek, nasıl, ne amaçla, ne zaman ve nerede söylendiği ortaya çıkarıldığında, bağlamların bütünleştirilmesi⁵¹ sağlanacak ve bağlamlararası eşzamanlılık tespit edilmiş olacaktır.

3. HADİS BAĞLAMININ İNŞASI

Hadîs bağlamının inşası kavramına geçmeden önce inşa kelimesi üzerinde durmak faydalı olacaktır.

İnşa kelimesi, NeŞeE sülasi fiilinin⁵² if'al kalıbının masdarıdır. Sülasisi büyüme, yetişme ve gelişme gibi anlamlara gelmekte, if'al kalıbında ise İnşa' olarak, bir şeyi yapmak, meydana getirmek, ortaya çıkarmak vb. gibi anlamlara sahiptir⁵³. Bu anlamlara gelen inşâ, daha sonra "yapmak, üretmek ve yazmak" gibi anlamlarda da kullanılmış, bu ikinci kullanımdan hareketle "yazmak, yazma sanatı ve kompozisyon" gibi anlamlar da kazanmıştır⁵⁴.

İnşâ kavramının hadîsçiler tarafından da kullanıldığı ve son zamanlardaki kimi hadîsçilerin, batıdaki bazı uygulamalardan esinlenerek, parça metinlerden hareketle orijinal metni bulma ve bütünleştirme gayreti içerisine girdikleri bilinmektedir. Bir adı ve metodu olması gereken bu gayretin 'metinleri bütünleştirmek', 'ortak metni bulmak', 'metin inşâ etmek', gibi isimlendirmeler aldığı, ancak Türkiye'de yapılan çalışmalarda bu işlemin daha çok "metin inşâsı" olarak adlandırıldığı görülmektedir⁵⁵. Bağlam aslında 'metin inşası' sırasında harici şartların da göz önünde bulundurulmasını gerektirir. Bu anlamda 'metin inşası' tam değilse de kısmen bağlam inşasını da içerebilir.

Hadîs inşâ çabasında; Manâyla rivâyet, takti'/ihtisar, ziyâde/idrâc, hazf vb. gibi bazı tasarrufların, özellikle ale'l-ebvâb eserlerde çokça var olma ihtimali gözden kaçırılmamalıdır. Nitekim çalışmada daha önce bağlamın koparılmasına sebep olan bazı tasarruflardan bahsedilirken bu husus üzerinde de durulmuştu. Zaten hadîsin ilk râvîleri olan sahâbe dahi, Hz. Peygamber'e ait olan bir sözü, bir bütün olarak dinlemiş olabilecekleri gibi, bir takım doğal sebeplerle, eksik dinlemiş de olabilirler. Aynı

⁵⁰ Coşkun, *Hadîs Değerlendirmelerinde Bütünlük*, s. 276.

⁵¹ Geniş bilgi için bkz. Coşkun, *Hadîs Değerlendirmelerinde Bütünlük*, s. 276 vd.

⁵² Bu fiil neşee, yenşeu, neş'en şeklinde üçüncü babta kullanılmaktadır.(Bkz. İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemaluddin, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut Trz., I, 170)

⁵³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, I, 170.

⁵⁴ İsmail Durmuş, "İnşâ", *DİA*, XXII, 334.

⁵⁵ Selçuk Coşkun, "Metin İnşasının Teori ve Uygulamadaki Bazı Problemleri Üzerine", (Yayımlanmamış Makale), Erzurum 2012, s. 1-2.

şekilde bir başkasına rivâyet ederken bütün olarak rivayet etmiş olabilecekleri gibi, parça olarak da rivayet etmiş olabilirler. Bu durum, tabiûn için ve daha sonraki rivayet aşamalarında da mümkündür. Hatta hadîsler tedvin ve tasnif edilirken, bu işlemi yapan müdevvin veya musannıflar da bazı tasarruflarda bulunmuş olabilirler⁵⁶. Nitekim bu çalışmada, Manâyla rivâyet, taktî'/ihtisar, ziyâde/idrâc, hazf vb. hususlar bağlamın kopmasına yol açan bazı tasarruflar şeklinde ele alınmıştır.

Bu bakımdan 'hadîs inşa' işlemi yapılırken, incelenen bir hadîsin 'ale'l-ebvâb' türü eserlerin hangi kitab veya babında geçtiğinin tesbiti yol gösterici olacaktır. Bu hususun hadîsin bağlamı açısından fikir vereceği de bir gerçektir⁵⁷. Mesela, özellikle târihi bir olayı nakleden ve genelde detaylı olarak aktarılan bazı hadîslerin, bir tür parçalanarak rivayet edilmesi demek olan, taktî', ihtisar vb. bir işleme tabi tutulduğu görülmektedir. Musannıflar böyle uzun rivayetleri ale'l-ebvab türü eserlerinde, ilgili olduğunu düşündükleri kitab ve bablara ilgili kısmını alarak yerleştirebilmişlerdir.

Ale'r-ricâl sisteme sahip müsned ve mu'cem türü eserler ise râvîler esas alınarak oluşturuldukları için, konu esasına göre yazılmayan bu eserlerde, 'hadîs-bab' bütünlüğünü sağlama endişesinden kaynaklanabilen taktî', ihtisâr gibi rivâyet ve müellif tasarrufları daha az görülebilir. Bu durumda, bu tür eserlerin, metnin iç bütünlüğünü sağlama açısından daha avantajlı olduğu kabul edilebilir⁵⁸.

Bu hususta şu örnek hadîs üzerinde durulabilir: En uzun rivayetlerden⁵⁹ biri olan ve tamamı Sahîh-i Buhârî'de⁶⁰ kaydedilmiş olup hem Buhârî'nin diğer bazı bablarında hem de diğer bazı ale'l-ebvab türü tasnif eserlerinde de değişik parçaları ilgili kitab ve bablara yerleştirilen ve Hudeybiye barışından bahseden hadîs dikkat çekmektedir. Bu hadîste Hudeybiye barışında yaşananlar detaylı bir şekilde anlatılmaktadır⁶¹.

⁵⁶ Coşkun, "Metin İnşasının Teori ve Uygulamadaki Bazı Problemleri Üzerine", s. 2.

⁵⁷ Özafşar, s. 198.

⁵⁸ Coşkun, "Metin İnşasının Teori ve Uygulamadaki Bazı Problemleri Üzerine", s. 23-24.

⁵⁹ Diğer bazı uzun rivayetler için bkz. İfk hadisesi ile ilgili hadîs: Buhârî, Ebû Abdillâh İsmail b. İbrahim el-Cu'fî, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-IV, el-Matbaatu's-Selefiyye, Kahire 1400, Meğazî, 32 h. no: 3910; Hz. Ebubekir'in hicreti anlattığı rivayet: Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I-II, (Tahk. Ahmed Muhammed Şakir), Dâru'l-Maârif, Kahire 1955, I/183; Bu çalışmanın üçüncü bölümünde üzerinde bağlamaların inşa edildiği Ka'b b. Malik ile ilgili rivayet: Buhârî, Meğazî, 75 h. no: 4156.

⁶⁰ Bkz. Buhârî, Şurût 15, h. no: 2581.

⁶¹ Hadisin tercümesi şöyledir: Hz. Peygamber Hudeybiye zamanı yola çıktı. Yolda, Halid b. Velid'in Kureyş'in süvarileriyle Çamîm'i tutmuş olduklarını haber aldı ve ashabına, 'O halde, siz sağ taraftan gidiniz!' dedi. Halid, süvarilerin ve askerlerin kaldırdığı tozları görünceye kadar onları farketmedi. Farkedince de atını koşturarak Kureyş'i uyardı ve haberdar etti. Hz. Peygamber devesinin çöktüğü yere kadar ilerledi. Halk deveye 'Kalk! Kalk!' diyor; fakat deve kalkmamakta ısrar ediyordu. Dediler ki: 'Kasvâ (devenin adı) yoruldu'. Bunun üzerine Hz. Peygamber, 'Kasvâ yorulmadı ve onun böyle bir huyu da yoktur. Fakat fil'i Mekke'ye girmekten meneden, Kasvâ'yı da hapsetti' dedikten sonra sözlerine şöyle devam etti: 'Nefsimi elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki, Kureyşliler Allah'ın haramlarını gözetceklerini gösteren herhangi bir istekte bulunursa onu onlara vereceğim'. Sonra devesini kaldırdı,

deve de sıçrayıp kalktı. Hz. Peygamber, Kureys'ten uzaklaşarak Hudeybiye'nin en üst noktasına konakladı. Burası suyu azar azar akan bir kaynak üzerindeydi. Halk yavaş yavaş ondan su aldılar. Ve kısa bir süre sonra su bitti. Hz. Peygamber'e susuzluk sebebiyle şikâyete geldiler. Hz. Peygamber sadağından bir ok çıkardı ve onlara bu oku oraya atmalarını emretti. Andolsun ki o kaynağa ok atıldıktan sonra kaynamaya başladı. Oradakiler bu sudan kana kana içtiler. Su, ihtiyaçlarını gördükten sonra tekrar çekildi.

Onlar bu durumda iken, Büdeyl b. Verkâ el-Huzâî, kavminden birkaç kişi ile beraber Hz. Peygamber'e geldiler. Bunlar Tihâme ehlinde olup Hz. Peygamber'in güvendiği kişilerdi. Büdeyl, Hz. Peygamber'e hitâben, 'Ka'b b. Lüey ile Âmir b. Lüey'i bırakıp geldim. Onlar Hudeybiye suları üzerindedirler. Burada uzun müddet kalabilmeleri ve kaçmaya yeltenmemeleri için çoluk çocuklarını ve hanımlarını da beraberlerinde getirmişlerdir. Onlar seninle savaşıacaklar ve seni Kâbe'ye girmekten menedeceklerdir' dedi. Hz. Peygamber, 'Biz herhangi bir kimse ile savaşmak için gelmedik. Sadece umre için geldik. Kureys'e gelince, savaş onları bîtap ve zayıf düşürmüş; onlara zarar vermiştir. Eğer isterlerse ben onlar için belli bir zamanâ kadar sulh yaparım. Onlar benimle halkın arasından çekilsinler. Eğer ben gâlip gelirim isterlerse gelip İslâm'a, halkın girdiğine girerler. İstemezlerse bile hiç olmazsa istirahat etmiş olurlar ve savaşabilecek bir duruma ulaşırlar. Eğer onlar bu durumların hiç birisini kabul etmezlerse nefsimi elinde tutan Allah'a yemin ederim ki onlarla bu din üzerinde yalnız kalıncaya kadar savaşacağım. Andolsun ki Allah Teâlâ, emrini yerine getirecektir ve dinine yardımcı olacaktır' dedi. Büdeyl 'Bu dediklerini Kureys'e iletteceğim' dedi ve Hz. Peygamber'in yanından ayrılarak Kureys'e döndü ve onlara şöyle hitap etti: 'Biz şu kişinin (Hz. Peygamber) yanından geliyoruz. Eğer isterseniz ondan duyduklarımızı size de söyleyebiliriz' dedi. Kureys'in ahmakları 'Ondan gelecek herhangi bir habere muhtaç değiliz!' dedilerse de akıllılar duyduklarını söylemelerini istediler. O da 'Ondan şunları dinledim' dedi ve Hz. Peygamber'in sözlerini aktardı.

(Urve b. Mes'ud ile Hz. Peygamber'in Konuşması) - Urve b. Mes'ud 'Ey kavim (Kureys)! Siz atam değil misiniz?' dedi. Kureysliler 'Evet, biz atayız' dediler. Urve 'Ben sizin çocuğunuz değil miyim?' diye sorunca da 'Evet, bizim çocuğumuzsun' dediler. Urve 'Öyleyse size hainlik yapacağımı zanneder misiniz? Beni böyle bir şeyle itham eder misiniz?' diye sordu. Onlar 'Hayır!' deyince de 'Biliyorsunuz ki ben, Ukkaz ehlini size yardımcı olarak çağırdım. Fakat onlar gelmedikleri için aile efradıyla, çoluk-çocuğumla ve bana itaat edenlerle birlikte ben gelmedim mi?' dedi. Kureys buna da 'Evet!' dedi. Bunun üzerine Urve 'Bu kişi (Hz. Peygamber) size doğru bir yol göstermiştir. O yolu kabul ediniz ve bana izin veriniz de ben de bu kişiye gideyim' dedi. Kureys 'Gidebilirsin' dediler. Urve, Hz. Peygamber'e geldi ve onunla konuştu. Hz. Peygamber, Büdeyl'e söylediklerinin aynısını ona da söyledi. Urve, Hz. Peygamber'i dinledikten sonra şöyle dedi: 'Ey Muhammed, bana söyleyebilir misin? Eğer kavminin işini bitirir yani köklerini kazırsan, acaba Araplar arasında senden evvel aile efradını ortadan kaldıran var mıdır? Eğer böyle bir şey yoksa, andolsun ki ben etrafında yüzler görmüyorum. Ben burada karmakarışık kişiler görüyorum. Onlar her an kaçacak ve seni yalnız bırakacak gibi görünüyorlar'.. Urve'nin bu sözlerini dinleyen Hz. Ebubekir-i Siddık, ona 'Biz mi Rasûlullah'ı bırakıp kaçacağız?' dedi. Urve 'Bu kimdir?' deyince kendisine onun Ebubekir olduğu söylendi. Bunun üzerine Urve şöyle dedi: 'Nefsimi elinde tutana yemin ederim ki eğer daha önce bana bir iyiliğin olmamış olsaydı şimdi sana cevap verirdim' dedi. Urve, Hz. Peygamber'le konuşuyordu ve Hz. Peygamber her konuştuğu o, Hz. Peygamber'in sakalını tutmak istiyordu. Muğîre b. Şûbe de Hz. Peygamber'in tam başı ucunda elinde kılıcı, başında miğferi olduğu halde duruyordu. O, elini Hz. Peygamber'in mübarek sakalına her uzattıkça kılıcının sırtıyla Urve'nin eline vuruyor ve ona 'Elini Rasûlullah'ın mübarek sakalından uzak tut!' diyordu. (Araplar konuşma sırasında normal olarak karşılardaki muhatablarının yüzlerini tutarlardı. Bu bir adet idi). Urve başını kaldırarak 'Bu kimdir ki ellerime vuruyor?' diye sordu. '(Bu senin yeğenin) Muğîre b. Şûbe'dir' dediler. Bunun üzerine Urve şöyle dedi: 'Ey hilebaz! Senin hileni ben ortadan kaldırmadım mı?' Muğîre b. Şûbe câhiliyet döneminde bir grupla arkadaşlık yapmış ve onları öldürerek mallarını almıştı. Sonra da Hz. Peygamber'e gelerek Müslüman olmuştu. Hz. Peygamber de o zaman 'İslâm'ını kabul ederiz, ama mala gelince onun benimle bir ilgisi yoktur' buyurmuştu. Urve durmadan göz ucuyla Hz. Peygamber'in Sahâbilerine bakıyordu. Çünkü Hz. Peygamber'in mübarek ağzından sıçrayan her bir şey mutlaka o Sahâbilerden birisinin eline düşer ve o Sahâbî de o sıçrayan

şeyleri teberrüken yüzüne ve derisine sürerdi. Hz. Peygamber onlara ne emretse hemen onu yerine getirirlerdi. Abdest aldığı zamân onun abdest suyunu getirmek hususunda neredeyse kavga ederlerdi. Konuştukları zaman seslerini Hz. Peygamber'inkinden alçak tutarlardı. Hz. Peygamber'i ta'zim için ona dikkatli bir şekilde bakmazlardı. Böylece Urve, Hz. Peygamber'in yanından ayrılarak arkadaşlarına gitti ve onlara şöyle dedi: 'Ey kavim! Andolsun ki ben krallara; Kayser'e, Kisrâ'ya, Necâşî'ye gittim ve andolsun ki hiç birisi adamlarından, Muhammed'in ashabından gördüğü ta'zimi görmemektedir. Andolsun ki Muhammed'in ağzından bir tükürük çıksa mutlaka onların birisinin eline düşer, onlar da onu ellerine ve yüzlerine sürüyorlar. Muhammed onlara bir emirde bulunsa derhal onu yerine getiriyorlar. Abdest aldığı zaman abdest suyunu getirmek için nerdeyse birbirleriyle kavga ediyorlar. Konuştuğu zaman onun katında seslerini alçaltıyorlar; saygı maksadıyla ona dikkatli bir şekilde de bakmıyorlar. Muhammed size doğru bir plan sunmaktadır, onu kabul ediniz'.

Kinâne oğullarından bir kişi, 'Bana izin veriniz de ben bu kişiye gideyim' dedi. Kureyşliler de 'Git!' dediler. Hz. Peygamber ve ashâbı o kişiyi gördüklerinde Hz. Peygamber 'Bu falan adamdır ve Kâbe'ye kurban olarak götürülen develeri ta'zim eden bir kavimdir. Onun önüne kurbanlık olarak götürdüğünüz develeri sürünüz' dedi. Develer onun önüne sürüldü. Halk onu 'Lebbeyk! Allâhümme lebbeyk!' sesleriyle karşıladılar. O kişi bu manzarayı gördüğünde 'Sübhânallah! Bu develerin, bu ihramlı insanların Kâbe'den menedilmesi uygun değildir' dedi. Arkadaşlarına yani Kureyş'e döndüğünde şunları söyledi: 'Ben, boyunlarına gerdanlıklar asılıp boyunlarının sağ tarafları kanatılmış develer gördüm. Onların Kâbe'den menedilmesini uygun görmüyorum' dedi. O zaman Kureyş'ten bir kişi ayağa kalktı. İsmi Mikrez b. Hafs idi. 'Bana izin verin de bir de ben gideyim' dedi. Kureyşliler ona da izin verdiler. Hz. Peygamber bu kişiyi gördüğünde şöyle buyurdu: 'Bu Mikrez'dir ve fâsık bir kişidir' dedi. Hz. Peygamber bu adamla konuşurken Süheyl b. Amr geldi ve Hz. Peygamber'e şöyle dedi: 'Gel bizimle senin aranda bir akitnâme yaz!' Bunun üzerine Hz. Peygamber kâtibî çağırdı ve ona 'Yaz!' dedi: Bismillâhirrahmânirrahîm. Rahman kelimesine gelince Süheyl "Andolsun ki ben onun kim olduğunu bilmiyorum. Fakat şöyle yaz: 'Ey Allah'ım! Senin isminle'. Nitekim daha önce de böyle yazıyordun" dedi. Müslümanlar, "Allah'a yemin olsun ki biz onu ancak Bismillâhirrahmânirrahîm' olarak yazarız" dediler. Fakat Hz. Peygamber, kâtibe 'Ey Allah'ım! Senin isminle yazıyorum' ibâresini yazmasını emretti, sonra da şöyle buyurdu: 'Bu, Allah'ın Rasûlü Muhammed'in hükmettiğidir!' Bunun üzerine Süheyl "Allah'a and içerim ki eğer Allah'ın Rasûlü olduğuna inansaydık seni Kâbe'den menetmez ve seninle savaşmazdık. Fakat 'Abdullah'ın oğlu Muhammed'den!' ibâresini yaz!" dedi. Hz. Peygamber 'Andolsun, siz yalanlasanız da ben kesinlikle Allah'ın Rasûlüyüm. Muhammed b. Abdullah yazın' dedi. Hz. Peygamber kâtibe 'Şu şart ile akit yapıyor: Bizimle Kâbe'nin arasından çekilecekler ve biz Kâbe'yi ziyaret edeceğiz' diye yazmasını söyledi. Süheyl 'Araplar, sizin Kâbe'yi bizi zor altında bırakarak ziyaret ettiğinizi söylemesinler diye bu iş bu sene olmayacak; ancak gelecek sene olacaktır' dedi. Kâtip bunu da yazdı. Süheyl ayrıca şu şartı da ekledi: 'Bizden bir kişi sana gelecek olursa senin dininden dahi olsa, onu bize geri göndereceksin!' Süheyl'in bu cümlesi üzerine Müslümanlar 'Sübhânallah! İnsan Müslüman olarak bize gelirse nasıl olur da müşriklere geri verilir?' dediler. Hz. Peygamber ile Süheyl bu akidnameyi yazarken Süheyl'in oğlu Ebu Cendel ansızın çıkageldi. Ve ayaklarında bukağalar vardı. Tâ Mekke'nin alt kısmından çıkmış, kendini Müslümanların arasına atmıştı. Süheyl: 'Ey Muhammed! İşte benim ilk şartım budur. Onu bana iade edeceksin' dedi. Hz. Peygamber 'Biz henüz sulhnameyi imzalamadık' dediyse de Süheyl: 'Allah'a andolsun, böyle yaparsan seninle hiçbir şey hakkında sulh yapmayacağız' dedi. Hz. Peygamber 'Bunu benim için geçerli kabul et' dediyse de Süheyl 'Senin için bunu kabul etmem' dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber tekrar 'Bunu yap' dedi. Süheyl de 'bunu yapamam' diye mukabelede bulundu. Mikraz: 'Evet, bunu sana verdik' dedi. Ebu Cendel: 'Ey Müslümanlar! Size Müslüman olarak geldiğim halde beni müşriklere mi veriyorsunuz? Benim başıma geleni görmüyor musunuz?' dedi. Zira Ebu Cendel'e İslâm'ı kabul ettiğinden dolayı şiddetli işkence yapılmıştı. Hz. Ömer diyor ki: 'Ben o anda Rasûlullah'a gelerek dedim ki: 'Sen Allah'ın gerçek peygamberi değil misin?' Hz. Peygamber: 'Evet, gerçek peygamberiyim!' dedi. Hz. Ömer: 'Biz hak

Burada dikkat çeken başka bir nokta da genelde tarihi rivâyetlerin ahkâm içeren rivayetlere göre daha bir bütünlük içerisinde kaydedildikleri görülmektedir. Ahkâm içeren rivayetlerde ise hükme delil olabilecek kısım ilgili bab başlığı altına

üzerinde, düşmanımız da batıl üzerinde değil midir?’ dedi. Hz. Peygamber: ‘Evet, öyledir!’ dedi. Hz. Ömer: ‘O halde, biz niçin dinimiz adına bu zilleti kabul ediyoruz?’ dedi. Hz. Peygamber: ‘Ben Allah’ın Rasûlüyüm. Ona isyan etmiyorum. O benim yardımcımdır’ dedi. Hz. Ömer şöyle dedi: ‘Sen bize Kâbe’ye gidip onu tavaf edeceğimizi söylemedin mi?’ dedi. Hz. Peygamber buna da ‘Evet’ dedikten sonra, şöyle devam etti: ‘İlle de bu sene ziyaret edeceğiz diye sana bir haber verdim mi?’ Ömer: ‘Hayır!’ dedi. Hz. Peygamber: ‘İşte yine söylüyorum. Siz Kâbe’yi ziyaret edeceksiniz’ buyurdu. Hz. Ömer der ki: ‘Ebubekir’e geldim. ‘Ey Ebubekir! Bu zat Allâh’ın gerçek peygamberi değil midir?’ dedim. Ebubekir: ‘Evet, o, Allah’ın gerçek peygamberidir’ dedi. Ömer: ‘Biz hak üzerinde, düşmanımız da batıl üzerinde değil midir?’ diye sordu. Ebubekir: ‘Evet, öyle!’ dedi. Ömer: ‘O halde dinimizden niçin taviz veriyoruz?’ diye sordu. Ebubekir: ‘Ey kişi (Hz. Ömer’i kastediyor)! Kesinlikle o Allah’ın Rasûlü’dür ve Rabb’ine isyan etmez. Onun Rabb’i ona yardımcıdır. O halde ey Ömer! Sana düşen onun emrine sarılıp muhalefet etmemendir. Andolsun, o hak üzerindedir’ dedi. Ömer: ‘Peki bize, Mekke’ye girip Kâbe’yi tavaf edeceğimizi söylemedi mi?’ Ebubekir: ‘Evet’ dedi, ‘Fakat sana bu yıl orayı ziyaret edeceğini söyledi mi?’ Ömer: ‘Hayır!’ dedi. Ebubekir: ‘O halde sen kesinlikle Kâbe’ye varacaksın ve onu ziyaret edeceksin’ dedi. Ömer der ki: ‘Ben bu konuşmalarımın dolaylı çok pişman oldum. Bunun vebalinden kurtulmak için birçok ameller işledim’

Hz. Peygamber sulhnameyi yazdıktan sonra ashabına hitaben: “Kalkınız, kurbanlarınızı kesiniz ve traş olunuz” dedi. Ravi der ki: Allah’a andolsun Sahâbeden hiç kimse kalkmadı ve Rasûlullah bu sözünü üç defa tekrarladı. Sahâbeden hiç kimse kalkmadığı için, Hz. Peygamber Ümmü Seleme’nin çadırına girdi. Hâdiseyi ona anlattı. Halkın kendisini nasıl rahatsız ettiğini nakletti. Ümmü Seleme: ‘Ey Allah’ın peygamberi! Sen bu işin yapılmasını istiyor musun?’ diye sordu ve ilave etti: ‘O halde çık! Hiç kimse ile bir kelime bile konuşma. Hedy getirdiğin deveni kes, berberini çağır, senin başını traş etsin?’ Rasûlullah bu sözlerden sonra çıktı. Hiç kimse ile konuşmadan devesini kesti, berberini çağırarak traş oldu. Sahâbe peygamberin bu yaptıklarını görünce kalktılar, develerini kestiler, bazıları diğerini traş ettiler. Öyle ki birbirleriyle yarışıyorlardı. Sonra iman eden kadınlar geldiler. Cenabı Hak onlar hakkında Mumtehine: 60/10 ayetini indirdi. Hz. Ömer o gün putperestlikten vazgeçmeyen iki kadını boşadı. Birisiyle Muaviye bin Ebi Süfyan, diğeriyle de Safvan bin Umeyye evlendi. Sonra Hz. Peygamber Medine’ye döndü. Ebu Busayr Hz. Peygamber’e geldi. Bu zat Kureys’tendi ve Müslüman olmuştu. Kureys, Ebu Busayr’ı geri götürmek üzere Medine’ye iki kişi gönderdiler ve dediler ki: ‘Bize verdiğin sözü yerine getir!’ Bunun üzerine Hz. Peygamber, Busayr’ı o iki kişiye verdi. Onunla birlikte Medine’den çıkarak Zü’l-Huleyfe’ye vardılar. (Zul Huleyfe, Medine’den altı mil uzakta bulunan ve Medinelilerin hacca giderken mikatları olan bir yerdir). Onlar develerinden indiler. Hurmalarını yiyorlardı. Ebu Busayr, onlardan birisine: ‘Ey falan adam! Senin bu kılıcın ne güzelmış’ dedi. Bu kişi kılıcı çıkardı. ‘Evet, gerçekten bu kılıç çok güzeldir, onu defalarca denedim, hiçbir kusuru yoktur’ dedi. Ebu Busayr: ‘Verir misin? Ona bakayım’ dedi. O da kılıcı Ebu Busayr’a verdi. Ebu Busayr kılıçla onu öldürdü. Diğeri kaçtı, Medine’ye vardı. Mescide girdi. Hz. Peygamber onu gördüğü zaman ‘Bu kişi dehşetli bir şey görmüştür’ buyurdular. Hz. Peygamber’in yanına vardığında, ‘Benim arkadaşım öldürüldü’ dedi, ‘Ben de öldürülecektim’. Biraz sonra da Ebu Busayr Medine’ye geldi. ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Beni onlara vermekle anlaşmanın şartını yerine getirdin. Sonra Allah beni onlardan kurtardı’ dedi. Hz. Peygamber: ‘Anan ağlasın! Eğer bir arkadaşı olsaydı bu harbi alevlendirecekti’ buyurdu. Busayr bunu işitince anladı ki Hz. Peygamber tekrar onu Mekkelilere verecektir. Böylece Medine’den çıkıp deniz sahiline doğru gitti. Ebu Cendel b. Süheyl b. Amr da kâfirlerin elinden kurtuldu, Ebu Busayr’le birleşti. Kureys’in Müslüman olan her kişisi kaçıp onlara katıldı. Yüz kişilik bir birlik oluşturdular. Kureys’in Şam’a giden kervanını haber aldıkları zaman onun önünü keserlerdi. Kervandakileri öldürür, mallarını alırlardı. Bunun üzerine Kureys, Hz. Peygamber’e haber gönderdi: “Sahildekilere haber gönder onlardan kim sana gelirse emindir, Kureysliler’e iade edilmeyecektir;’ dediler. Hz. Peygamber sahildeki Müslümanlara haber gönderdi ve Cenab-ı hak da Fetih: 48/24-26. ayetlerini indirdi.

takti' veya ihtisar edilerek alındığından bütünlüğünden ve bağlamından kopabilme tehlikesi ile karşı karşıya kalabilmektedir.

Sözkonusu hadîsi tam şekliyle, Buhârî, Sahih'inde Kitabu's-Şurût (Şartlar bölümü) içinde, 15. bab olan 'Ehl-i Harb ile Cihadda ve Musalahada Şartlar ve Şartların Yazılması' babında vermektedir. Burada hadîsin, barış anlaşmasının şartları ile ilgili yönünün öne çıkartıldığı ve bundan dolayı Kitabu's-Şurût içine alındığı görülmektedir.

Ancak Buhârî, aynı hadîsin bir kısmını Kitabu'l-Vudu' içinde, 70. babta da vermektedir. Burada 'Hz. Peygamber'in ağzından tükürüğü çıktığı zaman mutlaka oradakilerden bazıları tarafından (teberrüken) ellerine ve yüzlerine sürüldüğü' hususu ile ilgili kısım verilmiş ve bu şekliyle Kitabu'l-Vudu' (Abdest bölümü) içerisinde 'elbisedeki tükürüğün temiz olması hakkındaki bab'ta verilerek, takti' edilmiş ve içinden hüküm çıkarmak suretiyle verilmiştir.

Yine Buhârî, aynı hadîsin başka bir kısmını takti' ederek, 'Hz. Peygamber'in yaklaşık bin ashabıyla Medine'den çıkıp Zu'l-Huleyfe'de kurban kestikleri ve umre için ihrama girdikleri' ni anlatan bölümünü, Kitabu'l-Hac içinde 105. babta vermiştir. Burada ise hadîsin bu kısmıyla Hac ibadeti hususunda bir hükme konu olabilecek şekilde verildiği görülmektedir.

Aynı hadîs değişik kısımları ile Sahih-i Buhârî'nin farklı yerlerinde de kaydedilmiştir⁶².

Nesâî de Sünen'inde aynı hadîsi takti' edilmiş şekilde, Kitabu'l-Hac içinde 'hedy kurbanı ile ilgili bab'ta⁶³ vermiştir. Bunun da, ilgili kısmının verilerek (hedy kurbanı ile ilgili kısım) kaydedilmesi, hüküm çıkarmaya matuf bir maksat taşımaktadır. Zaten sünen türü eserlerin de özelliğın de bu husus bulunmaktadır.

İncelenen hadîsin Ebû Dâvûd'un Sünen'inde de aynı şekilde takti' edilmiş şekliyle, Kitabu'l-Cihad içinde kaydedildiği görülmektedir⁶⁴. Buradaki bab başlığı ise 'Düşmanla sulh'tür.

Yine Ebû Dâvûd, hadîsin 'Urve b. Mesud'un Hudeybiye görüşmeleri sırasında konuşurken Hz. Peygamber'in sakalından tutmaya çalışması' ile ilgili kısmı Sünen'inin Kitabu's-Sunne bölümünde 'Halifeler hakkında bab'⁶⁵ içerisinde vermiştir. Burada da Urve'nin bu saygısızca hareketine ashabin engel olması hususundan dolayı, musannıf ilgili kısmı alarak bu babta kaydetmiş olmalıdır.

⁶² Mesela bkz. Buhârî, Meğâzî, 33.

⁶³ Nesâî, Ahmed b. Şuayb Ebû Abdırrahman, *el-Müctebâ mine's-Sünen*, I-VI, (Tahk.: Abdulfettah Ebû Gudde), Mektebetu Matbûati'l-İslâmiyye, Haleb 1986, Hac, 62 h. no: 2771.

⁶⁴ Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistani, *Sünen*, I-IV, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut Trz., Cihad, 156 h. no: 2765.

⁶⁵ Ebû Dâvûd, Sünnnet, 8 h. no: 4655.

Yukarıda da görüldüğü üzere tarihi bir olayı anlatan ve uzun olan bir hadîsten, ale'l-ebvab türü tasnif eserlere sahip musannifler, kitab ve bab başlıklarıyla ilgili gördükleri kısımları takti' edilmiş şekliyle kaydetmişlerdir. Bu husus, şüphesiz hadîsten çıkarılacak ahkâm için pratik sonuçlar doğurmaktadır. Ancak aynı zamanda bir hadîsi doğru anlamak ve yorumlamak için 'inşa' işlemine ihtiyaç duyulduğunu da gözler önüne sermektedir.

Dikkat çekici bir nokta da şudur ki: Daha önce, ale'r-ricâl sisteme sahip müsned ve mu'cem türü eserlerin, râvîler esas alınarak oluşturuldukları için, konu bütünlüğünü sağlama endişesinden kaynaklanabilen takti', ihtisâr gibi rivâyet ve müellif tasarruflarına daha az maruz kaldığı belirtilmişti. Nitekim yukarıda incelenen rivayetin, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde takti' ve ihtisar gibi tasarruflara uğramadan kaydedildiği görülmektedir⁶⁶.

Burada doğru bir anlama ve isabetli bir yorumlamayı beraberinde getirmesi amacıyla yapılan 'bağlamların bütünleştirilmesi' işlemi için 'bağlam inşası' kavramının kullanılabilceği görülmektedir. Bir hadîsin doğru anlaşılması ve isabetli yorumlanmasını sağlayacak bağlam olgusunun, çeşitleri ile bir araya getirilmesi ve beraber değerlendirilmesi gereklidir. Zira bu husus, hadîsin bağlamlarının tespit edilmesi ve bu bağlamların bütünleştirilmesini beraberinde getirecektir. Her bir hadîs rivayeti ile beraber bağlamı zikredilmediği için, doğal olarak bu bağlamları tespit işi yapılırken adeta bağlamlar inşa edilmiş olacaktır. İşte bu noktada, çeşitleri ile birlikte bağlamların tespiti ve bütünleştirilmesi işleminin 'inşâ' olarak değerlendirilmesi mümkün görünmektedir. Ancak 'metin inşası' için geçerli olan problemlerin 'bağlam inşası' için de geçerli olabileceği unutulmamalıdır.

SONUÇ

Hadîslerin rivâyeti ve nakli konusunda muhaddislerin gösterdiği üstün gayret ve hassasiyet bu işin ne kadar hayafî olduğunu gösterir. Rivâyetlerin senedlerinin sağlıklı bir şekilde aktarılması, râvîlerin durumlarının sıkı bir biçimde incelenmesi ve metinlerin Kur'ân, Sünnet, akıl ve tarihi gerçekler gibi bazı esaslara açıkça ters düşmemesine bakılması da yine hadîslerin sağlam bir biçimde nakledilmesine yöneliktir.

Nakledilen hadîslerin doğru bir biçimde anlaşılması da ayrıca önemlidir. Çünkü sâbit olduğu kabul edilen rivâyetlerin doğru anlaşılması ve doğru yorumlanması da en az sıhhat problemi kadar hayatidir. Zira sünnetin oluştuğu toplumsal şartların göz ardı edilmesi, hadîslerin sebep-i vürûdu ile siyâk-sibâkının gözden uzak tutulması, sünnetin sağlıklı bir şekilde anlaşılmasını engelleyen sorunlar arasında yer almaktadır.

Hadîslerin anlaşılmasında önemli noktalardan biri de rivâyetlerin bağlamıyla ele alınmasıdır. Bağlam, herhangi bir olguda olaylar, durumlar, ilişkiler örgüsü veya bağlantısıdır. Bir dil birimini çevreleyen ondan önce veya sonra gelen birçok durumda

⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXI, 210, h. no: 18909, 18910, 18928.

söz konusu birimi etkileyen onun anlamını, değerini belirleyen birim veya birimler bütünüdür. Zaten anlambilimcilere göre de anlama faaliyetinin altı temel unsuru vardır: Anlatan, anlatılan(ifade), amaç, bağlam, anlaşılan, anlayan.

Hadîsin bağlamlarının, iç içe ve sarmal bir halde olabileceği unutulmamalıdır. Örneğin sosyal bir bağlamda bulunan bir kişi, aynı zamanda belli bir psikolojik bağlamın da etkisinde olabilmektedir. Yine bu insan, belli bir coğrafya ve kültürün de içinde bulunmaktadır. Bunların tamamı eşzamanlı olan bağlamlardır. Buna 'bağlamların bütünleştirilmesi' denilebileceği gibi, 'bağlamlaraarası eşzamanlılık' da denilebilir. Bu çalışmada sözkonusu hususun çok önemli olduğu sonucuna ulaşılmış, doğru ve tutarlı bir anlamının, mevcut bütün bağlamların göz önünde bulundurulmasını gerektirdiği ortaya çıkmıştır.

Özellikle son zamanlarda, bazı hadîşçilerin, batıdaki bazı uygulamalardan esinlenerek, parça metinlerden hareketle orijinal metni bulma ve bütünleştirme gayreti içerisine girdikleri ve buna genelde "metin inşâsı" dedikleri görülmektedir. Bir hadîsin doğru anlaşılması ve isabetli yorumlanmasını sağlayacak bağlam olgusunun, çeşitleri ile bir araya getirilmesi ve beraber değerlendirilmesinin gerekliliği, hadîsin bağlamlarının tespit edilmesi ve bu bağlamların bütünleştirilmesini beraberinde getirecektir. İşte bu noktada, çeşitleri ile birlikte bağlamların tespiti ve bütünleştirilmesi işleminin 'bağlam inşâsı' olarak değerlendirilmesinin mümkün görüldüğü sonucu elde edilmiştir.

KAYNAKÇA

- AHMED B. HANBEL, *el-Musned*, I-II, (Tahk. Ahmed Muhammed Şâkir), Dâru'l-Maârif, Kahire 1955.
- AKBAYIR, Sıddık, *Cümle ve Metin Bilgisi Okuma Anlama Yorumlama Çözümleme*, Kendi Yay., İstanbul 2006.
- AKSAN, Doğan, *Anlambilim: Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Engin Yay., Ankara 2005.
- AKSAN, Doğan, *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Cilt:1, TDK Yay., Ankara 2007.
- BAŞKAN, Özcan, *Bildirişim, İnsan Dili ve Ötesi*, Multilingual, İstanbul, 2003.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh İsmail b. İbrahim el-Cu'fî, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-IV, el-Matbaatu's-Selefiyye, Kahire 1400.
- COŞKUN, Selçuk, *Hadîs Değerlendirmelerinde Bütünlük*, Aktif Yay., Ankara 2003.

- COŞKUN, Selçuk, "Metin İnşasının Teori ve Uygulamadaki Bazı Problemleri Üzerine", Yayınlanmamış Makale, Erzurum 2012.
- CÜNDİOĞLU, Düccane, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Anlamın Tarihi*, Tibyan Yay., İstanbul 1997.
- DAY ANIND K. And Abowd Gregory D. 'Towards a Better Understanding of Context And Context-Awareness' *Graphics, Visualization and Usability Center and College of Computing*, Sayı:3, Georgia Institute of Technology, Atlanta, GA, USA 30332-0280.
- DEMİRCİ, Muhsin, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, İfav Yay., İstanbul 2011.
- DEVOS GEERT And Buelens Marc, "Openness to Organizational Change The Contribution of Content Context and Process", *Vlerick Leuven Gent Working Paper*, Series 2003/06.
- DURMUŞ, İsmail, "İnşâ", *DİA*, XXII, 334.
- EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sunenu Ebî Dâvûd*, I-IV, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut Trz.
- ERNEST A. Baker, M. Cassels, *French-English, English-French Dictionary*, London 1957.
- GÖRMEZ, Mehmet, *Sünnet ve Hadîsin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, TDV Yay., Ankara 2000.
- GÜNER, Osman, *Sünnetten Topluma- Toplum ve Kültür Yazıları*, Fecr Yay., Ankara 2006.
- HATİPOĞLU, Nihat, *Hz. Peygamber ile İslâm'ı Doğru Anlamak*, Birharf Yay., İstanbul Trz.
- İBN MANZÛR, Ebu'l-Fazl Cemaluddin, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut Trz.
- KARATAŞ, Mustafa, *Hadîsleri Yeniden Anlamak*, <http://www.gencİslâm.com/Mustafa-Karatas/58/Hadîsleri-Yeniden-Anlamak.html> Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunûn*, I-II, İstanbul 1971.
- KIRBAŞOĞLU, M. Hayri, *Hadîs İlminde Metodoloji Sorunu*, Sünnetin Dindeki Yeri, (Sempozyum Bildirileri), Ensar Neşr., İstanbul 1998.
- NESÂÎ, Ahmed b. Şuayb Ebû Abdırrahman *el-Müctebâ mine's-Sünen*, I-VI, (Tahk. Abdulfettah Ebû Gudde), Mektebetu Matbuati'l-İslâmiyye, Haleb 1986.
- OKUMUŞ, Ejder, "İslâm'ın Yerel Bağlımları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4 (11), (69-100), Değerler Eğitimi Merkezi.
- ÖZAFŞAR, Mehmet Emin, *Hadîsi Yeniden Düşünmek*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2000.
- PEREK, Faruk Zeki, *İzahlı Latince Türkçe Sözlük*, İÜEFY Yay., İstanbul 1952.

- RABINOW, P.-Sullivan W., *Toplumbilimlerinde Yorumcu Yaklaşım*, (Çev.: Taha Parla), Deniz Yay., İstanbul, 2008.
- REDHOUSE, *The English Turkish Dictionary*, Sev Yay. İstanbul 2006.
- RICKMAN, H.P., *Anlama ve İnsan Bilimleri*, (Çev.: Mehmet Dağ), Etüt Yay., Samsun 2000.
- SANCAKLI Saffet, "Hadîslerin Doğru Anlaşılması ve Yorumlanmasında Takip Edilecek Yöntem", *İslâmın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri*, (Sempozyum Bildirileri) TDV Yay., Ankara 2003.
- SHİN, Shung J.; Morgeson, Frederick P.; Campion, Michael A. "What you do depends on where you are: understanding how domestic and expatriate work requirements depend upon the cultural context", *Journal of International Business Studies* | January 1, 2007.
- STEVERWALD, Karl *Almanca Türkçe Sözlük* Abc Kitabevi İstanbul 1993.
- TARTI, Nevzat, *Hadîslerde Tarihsellik*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ata.Ü.S.B.E., Erzurum.
- TEKİNEŞ, Ayhan, *Hadîsleri Anlama Problemi*, Işık Yay., İstanbul 2000.
- TÜRKÇE SÖZLÜK, TDK Yay., Ankara 2005.
- ÜNVER, Mustafa, *Kur'ân'ı Anlamada Siyâkın Rolü*, Sidre Yay., Ankara 1996.
- WILLIAM E. Paden, *Kutsalın Yorumu*, (Çev.: Abdurrahman Kurt), Sentez Yay., İstanbul 2008.
- YERİNDE, Adem, "Hz. Peygamber (sas)'in İctihadı Meselesi", *Diyanet İlmi Dergi*, (Peygamberimiz Hz. Muhammed (sas) Özel Sayı, Ankara, 2003, s. 363.
- YILDIZ, Mustafa, *Kur'ânı Anlamada Bağlamın Rolü*, <http://www.kuranimiz.net/detay.asp?haberID=211>. Erişim tarihi 12.02.2010.